

Захист прав дитини в адміністративному праві: виклики та можливості імплементації міжнародних стандартів

Олена Шишкарьова

викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України, Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0086-6486>

Розглянуто ключові принципи, закріплені в міжнародних документах, таких як Конвенція ООН про права дитини та Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. Особливу увагу приділено принципам «найкращих інтересів дитини» і «права бути заслуханою». Для подолання виявлених недоліків запропоновано запровадити принцип презумпції вразливості адміністративно-процесуальних прав дитини.

Ключові слова: правосуддя, дружнє до дитини; неповнолітні; адміністративне правопорушення.

Protection of Children's Rights in Administrative Law: Challenges and Opportunities for Implementing International Standards

Olena Shyshkarova

The theses examine key principles enshrined in international documents such as the UN Convention on the Rights of the Child and the Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice. Particular attention is paid to the principles of «the best interests of the child» and «the right to be heard». To overcome the identified shortcomings, it is proposed to introduce the principle of presumption of vulnerability of the administrative procedural rights of the child.

Keywords: justice, child-friendly; juvenile; administrative offense.

Статистики вчинення неповнолітніми адміністративних правопорушень за 2025 рік немає, тому будемо керуватися показниками 2021 року. У 2021 році в Україні було зафіксовано майже 4,8 млн адміністративних правопорушень, із яких 0,383% (майже 18 тисяч) скоєно неповнолітніми у віці 16—18 років. Це робить неповнолітніх учасниками адміністративно-деліктного провадження. Ключовим аспектом у цьому контексті є захист прав неповнолітніх. Ефектив-

ний захист має ґрунтуватися на міжнародних стандартах та принципах правосуддя, дружнього до дитини. Це є визначальним для всієї системи адміністративно-деліктного провадження.

Незважаючи на важливість проблеми, наукова увага не завжди була достатньо зосереджена на втіленні міжнародних засад ювенальної юстиції саме в адміністративно-деліктному провадженні. Як наслідок, певні аспекти цих правовідносин

залишаються недостатньо дослідженими та проаналізованими в наукових колах.

Саме Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі — *КУпАП*) визначає основоположні засади, ідеї та принципи, які відбивають загальну сутність і специфіку провадження у справах про адміністративні правопорушення неповнолітніх [1].

Конвенція ООН про права дитини (далі — *Конвенція ООН*) закріплює основоположні принципи, що мають застосовуватися в усіх аспектах забезпечення прав дітей, включно з судовими провадженнями. Ключовими поміж них є найкращі інтереси дитини (стаття 3), недискримінація (стаття 2) та право бути заслуханою (стаття 12) [2]. Ці засади знаходять своє відображення і в інших міжнародних документах, таких як Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (далі — *Керівні принципи*), ухвалені 17 листопада 2010 року [3].

Конвенція ООН наголошує на необхідності імплементації зазначених принципів у національне законодавство і пропонує практичні рекомендації. Він детально аналізує загальні елементи правосуддя, дружнього до дітей, зокрема: надання інформації та консультацій, захист приватного та сімейного життя, забезпечення безпеки дитини, професійна підготовка фахівців, багатопрофільний підхід та застосування затримання дитини лише як крайнього заходу [2].

Керівні принципи мають застосовуватися до всіх випадків, коли діти

з будь-якої причини контактують із державними органами та службами. Цей міжнародно-правовий документ є важливим інструментом для держав-членів, допомагаючи їм адаптувати свої судові та позасудові системи до конкретних прав, інтересів і потреб дітей, що є значним кроком уперед [3].

Принцип «найкращих інтересів дитини» згідно з українським законодавством передбачає дії, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини з урахуванням її віку, статі, здоров'я, розвитку, сімейного та культурного походження, а також думки самої дитини. Ця концепція є рамковою і не містить вичерпного переліку інтересів [4, с. 55]. У контексті юрисдикційних проваджень, застосування цього принципу потребує знаходження балансу між:

- вибором відповідних обставин і гарантій;
- вибором між захистом прав і розширенням можливостей дитини;
- урахуванням усіх аспектів її дослідування.

Згідно з Керівними принципами визначення найкращих інтересів дитини є формальною процедурою з чіткими процесуальними гарантіями. Уповноважені особи можуть проводити таку оцінку самостійно або із залученням фахівців (педагогів, психологів), що завжди потребує безпосередньої участі дитини. Принцип «найкращих інтересів дитини» слід застосовувати в поєднанні з іншими її правами (право бути почутою, право на захист від насильства та право не

бути розлученою з батьками тощо). Це потребує комплексного підходу в адміністративно-деліктному провадженні. Наприклад, принципи відкритості та прозорості мають адаптуватися з урахуванням права дитини на конфіденційність, що створює додаткові обов'язки для всіх учасників процесу [5, с. 8—14].

Діти як носії прав повинні мати можливість вільно висловлювати свої погляди з усіх питань, що їх стосуються. Їхня думка має враховуватися відповідно до віку та зрілості. Це є невід'ємною умовою забезпечення їхніх найкращих інтересів. Згідно зі ст. 12 Конвенції ООН про права дитини дитині має бути надана можливість бути заслуханою під час будь-якого судового або адміністративного розгляду, що її стосується. Це може відбуватися безпосередньо або через представника. Реалізація права бути почутою тісно пов'язана з правом на вільне вираження думок (ст. 13 Конвенції ООН), яке містить свободу шукати, одержувати та передавати інформацію. Національне законодавство, зокрема в галузі адміністративно-деліктного права, має створювати правові механізми, які гарантують дитині (а також її законним представникам та захиснику) повну інформацію про правопорушення, її права та обов'язки. Це означає доступ до суду та можливість застосування засобів правового захисту на основі адекватної юридичної консультації. Право дитини бути почутою безпосередньо залежить від її доступу до суду та отримання необхідної інформації у зрозумілій для неї формі [2].

Отже, якщо аналізувати низку нормативно-правових актів, то слід

зосередити свою увагу на недостатній імплементації міжнародних стандартів, а саме КУпАП не містить спеціальних гарантій для неповнолітніх, які притягаються до відповідальності [12]. Це ігнорує їхні фізичні та психологічні особливості. Участь законних представників чи захисників не є обов'язковою, що може усувати дитину від прямої участі в процесі та ставити її в залежність від дорослих. Відсутність індивідуального підходу говорить нам, що законодавство не зобов'язує з'ясовувати стан здоров'я, рівень розвитку, ставлення до вчиненого діяння та умови життя неповнолітнього. Хоча ці обставини є критично важливими для індивідуалізації покарання. Українське законодавство не керується принципом презумпції здатності дитини бути повноцінним учасником провадження.

Результати соціологічного опитування підтверджують, що лише мала частина дітей (15,6%) упевнена у своїй здатності самостійно захистити свої права в суді. Це суперечить міжнародним нормам, які вимагають, щоб держава виходила з припущення, що дитина може сформулювати власну думку і вік не має бути перешкодою для її повноцінної участі в процесі. Також у державі існують недоліки щодо судового провадження, а саме, коли справи неповнолітніх розглядаються без їхньої присутності в суді. Це нівелює виховний ефект та суперечить принципу участі дитини. Для уникнення цього варто законодавчо закріпити вимогу обов'язкової присутності неповнолітнього на судовому засіданні.

Отже, на нашу думку, необхідно запровадити принцип презумпції вразливості адміністративно-процесуальних прав дитини. Цей принцип передбачає, що дотримання прав неповнолітнього вважається доведеним лише після ретельного аналізу матеріалів справи. Такий підхід допоможе подолати формалізм та посилити захист прав неповнолітніх в адміністративно-деліктному провадженні. Чинне українське законодавство,

зокрема КУпАП, не відповідає міжнародним стандартам захисту прав дітей. Воно не враховує їхню вразливість, не забезпечує обов'язкову участь фахівців та ігнорує необхідність індивідуального підходу до кожної дитини. Для захисту прав неповнолітніх необхідно терміново внести зміни до законодавства, щоб привести його у відповідність до міжнародних стандартів, забезпечивши застосування цих ключових принципів на практиці.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.08.2025).
2. Конвенція про права дитини : схвал. Генасамбл. ООН 20.11.1989 р. (зі змін та допов.) : ратифік. Постановою ВР України від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.08.2025).
3. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей : прийн. Комітетом міністрів Ради Європи 17.11.2010 р. 96 с. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 15.08.2025).
4. Веселов М. Адміністративне та правове забезпечення «найкращих інтересів дитини» у сфері юнаційної юстиції. *Public Administration and Law Review*. 2020. № 3. С. 49—56. DOI: 10.36690/2674-5216-2020-3-49 (дата звернення: 15.08.2025).
5. UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child. *UNHCR The UN Refugee Agency*. 2008. URL: <https://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf> (дата звернення: 15.08.2025).